

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

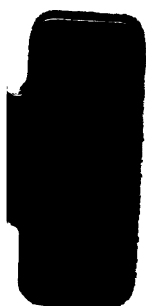
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

HUNGARY (219)
MAGYAR JOGÁSZEGYLETI ÉRTEKEZÉSEK.

220).

XXVII. KÖTET, 2. FÜZET.

A KORLÁTOZOTT BESZÁMITHATÓSÁGRÓL

folyt. völa.

Dr. LUKÁCS HUGÓ

ELŐADÁSA

1903. MÁRCIUS 7-ÉN

SALGÓ JAKAB ÉS FRIEDMANN ERNŐ FELSZÓLALÁSÁVAL.

PRINTED IN HUNGARY

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVTYOMDÁJA.

1903.

Ára 40 fillér.

A Magyar Jogászegylet igazgató választmányának tagjai:

Elnök:	<i>Dr. Varró Béla</i> curiai tanácselnök;
alelnökök:	<i>Dr. Beck Hugó</i> curiai bíró; <i>Dr. Pécsy Tamás</i> egyetemi tanár; <i>Dr. Környey Éde</i> ügyvéd; <i>Dr. Fayer László</i> egyetemi tanár;
titkárok:	<i>Dr. Szabits Károly</i> kir. törvényszéki bíró; <i>Dr. Fámberg Ruzsem</i> egyetemi magántanár; <i>Dr. Illés József</i> egyetemi magántanár; <i>Dr. Lévy Béla</i> ügyvéd;
ügyész:	<i>Dr. Kevédi Géza</i> ügyvéd;
penztárnok:	<i>Dr. Vámosy Károly</i> ügyvéd;
könyvtárnok:	<i>Dr. Meszlény Arthur</i> törvényszéki jegyző.

Budapesti választmányi tagok:

<i>Dr. Balogh Jenő</i> egyetemi tanár;	<i>Dr. Kelemen Mór</i> curiai bíró;
<i>Dr. Barina Ignác</i> kir. táblai bíró;	<i>Dr. Kovács Gyula</i> egyetemi tanár;
<i>Dr. Baumgarten Izidor</i> kir. koronaügyész-helyettes;	<i>Lángi Bertalan</i> miniszeri tanácsos;
<i>Dr. Baumgarten Nándor</i> ügyvéd;	<i>Dr. Márkus Dezső</i> kir. táblai bíró;
<i>Dr. Chorin Ferencz</i> ügyvéd;	<i>Dr. Nagy Dezső</i> ügyvéd;
<i>Dr. Concha Győző</i> egyetemi tanár;	<i>Dr. Nagy Ferencz</i> egyetemi tanár;
<i>Czarda Bódog</i> nyug. curiai másodelőnök;	<i>Nagy Ödön</i> keresk. és váltó-törvényszék elnöke;
<i>Dr. Dárday Sándor</i> az állami számvevőszék alelnöke;	<i>Oberschall Adolf</i> a budapesti kir. tábla elnöke;
<i>Decey Zsigmond</i> curiai tanácselnök;	<i>Dr. Pap József</i> a budapesti ügyvédi kamara titkára, egyetemi magántanár;
<i>Dr. Döleischall Alfred</i> törvényszéki bíró, egyetemi magántanár;	<i>Dr. Plósz Sándor</i> igazságügyminiszter;
<i>Dr. Fodor Ármán</i> kir. táblai bíró;	<i>Dr. Palmer Ödön</i> miniszeri titkár, egyetemi magántanár;
<i>Dr. Friedmann Bernát</i> ügyvéd;	<i>Dr. Reichard Zsigmond</i> törvényszéki bíró;
<i>Dr. Gergus Gusztáv</i> kir. főügyési helyettes;	<i>Dr. Schwarz Gusztáv</i> egyetemi tanár;
<i>Dr. Gruber Lajos</i> kir. alügyész;	<i>Seyfried József</i> a pestvidéki törvényszék elnöke;
<i>Halmagyi Sándor</i> nyug. kir. táblai bíró;	<i>Dr. Székely Ferencz</i> koronaügyész;
<i>Rammersberg Jenő</i> nyug. koronaügyész;	<i>Dr. Szivák Imre</i> a budapesti ügyvédi kamara elnöke;
<i>Dr. Heil Faustlén</i> közigazgatási bíró;	<i>Dr. Tarnai János</i> curiai bíró;
<i>Hérics-Tóth János</i> kir. táblai tanácselnök;	<i>Vargha Ferencz</i> kir. főügyési helyettes;
<i>Hudossy Imre</i> ügyvéd, országy. képviselő;	<i>Dr. Wlassics Gyula</i> vallás- és közoktatás miniszter;
<i>Dr. Horváth Ferencz</i> a budapesti polg. törvényszék elnöke;	<i>Zsitvay Leo</i> a budapesti büntető-törvényszék elnöke;
<i>Horváth Jenő</i> kir. táblai tanácselnök;	<i>Dr. Zsögöd-Grosschmid Béni</i> egyet. tanár;
<i>Dr. Edvi Illés Károly</i> ügyvéd, ügyaltn. kir. ügyész;	
<i>Dr. Imány Konrád</i> kir. táblai tanácselnök;	

Vidéki választmányi tagok:

<i>Dr. Angyal Pál</i> pécsi jogtanár;	<i>Dr. Kolosváry Bálint</i> kassai jogtanár;
<i>Dr. Fabiny Ferencz</i> a szegedi kir. tábla elnöke;	<i>Dr. Lukács György</i> bekésmegyei főispán;
<i>Dr. Fényes Ferencz</i> sárospataki jogtanár;	<i>Dr. Nagy Ernő</i> kolozsvári egyet. tanár;
<i>Dr. Jancsó György</i> kolozsvári egyet. tanár;	<i>Dr. Magyari Géza</i> nagyváradai jogtanár;
<i>Dr. Jassi Viktor</i> debreczeni jogtanár;	<i>Dr. Nyulászki János</i> kassai ügyvéd;
<i>Dr. Katona Mór</i> pozsonyi jogtanár;	<i>Dr. Révész Ernő</i> szabadkai ügyvéd;
<i>Kendeffy Domokos</i> a besztercei törvényszék elnöke;	<i>Dr. Slipl Károly</i> a kecskeméti törvényszék elnöke;
	<i>Dr. Várady Zsigmond</i> nagyváradai ügyvéd;

Az igazgató választmány által választott jegyzők:

Dr. Krát Miklós törvényszéki aljegyző;
Dr. Leuggel Aurél írásbeli joggyakorlók.

MAGYAR JOGÁSZEGYLETI ÉRTEKEZÉSEK.

220.

XXVII. KÖTET. 2. FÜZET.

* A KORLÁTOZOTT
BESZÁMITHATÓSÁGRÓL

folyt vita.

Dr. LUKÁCS, HUGÓ

ELŐADÁSA

1903. MÁRCZIUS 7-ÉN

SALGÓ JAKAB ÉS FRIEDMANN ERNŐ FELSZÓLALÁSÁVAL.

PRINTED IN HUNGARY

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1903.

HLN
988.1
LUK

APR 17 1833

Dr. Lukács Hugó.

T. teljes ülés!

Az, a mi a természettudóst az alchymistától megkülönbözteti, az nem csupán a kutatás céljában rejlő különbség, hanem elsősorban abban áll, hogy míg alchymista az arany keresése közben mintegy véletlenül jutott a chemia egyes törvényeinek megismeréséhez, addig a természettudós tudatában él annak, hogy végcélját annál biztosabban éri el, ha nyomról-nyomra haladva a tények biztos megismerésével készíti elő a cél elérhetésének lehetőségét.

Hogy a modern sociologicusok és psychologusok milyenek remélik a jövő criminalológiáját, azt tudjuk mindnyájan. Végső eredményében a cél egy prophylacticus, az eredendő bűnt megakadályozó rendszer. És hiszem, tudom, hogy egy ily rendszer a fejlődés menetében nem lehetetlen. De naivitás volna e rendszert alkalmazni akarni ma, a fejlődés ezen a jövőhöz képest igen alantas szakában.

És mégis e két tan, melynek végcélja ma elképzelhetetlen, épen azért, mert természettudományos alapon áll, sok oly bizonyosságot és törvényt állapított meg, a mely a criminalogia fejlődését nemcsak hogy befolyásolta, de sőt annak irányt szabott. Ha azonban e két tudomány lelkes hivei a büntetőjogot a magok hitvallása szerint akarnák reformálni, akkor épen azon hibába esnének, a mely legsúlyosabb a természettudomány szempontjából, t. i. elhagyják a realitás alapját, elfelejtik, hogy főtörvényünk a természetes fejlődés.

A criminalogia nem természettudomány. Legszebb definícióját Fayer adja, a ki végvonalba egy nevelési rendszer sanctionális betetőzésének mondja; a büntetőjog kierőszakolja azt, a mit e nevelési rendszer többi tényezője elérni nem tudott. Világos tehát, hogy a bűn prophylacticus megelőzése, lehetlenné tétele nem lehet a criminalogia célja, hanem a ténye-

zók azon complexumának, melyet itt nevelésnek nevezünk, kell reformálódnia addig, míg erre a kierőszakoló erőszakos tényezőre szükség nem lesz. A természetes fejlődés menete tehát az kell, hogy legyen, hogy a criminalogia mindig szűkebb körre szoruljon, feladatának mindnagyobb részét vegye át a sociologia és a lelket fejlesztő, gyógyító psychologia. Természetes, hogy nem csupán határai változnak e fejlődés közben, de változnak methodusai, kvalitásai is. A természettudományok haladásának egyik legfényesebb eredménye azon változás, melyen a múlt században a büntetőjog átment. De éppen ezért végzetes volna a természettudományok methodusait és alaptörvényeit átvinni akarni egy oly tudományba, a mely alkalmazott, politikai, melynek célja és létszüksége a természettudományokkal heterogén. Csak egy methodust és egy ily alaptételt kell megemlítenem, hogy az ily eljárás képtelensége szembetűnjék.

A természettudományos kutatás egyik legfontosabb methodusa a kísérlet. Azonnal szembeszökő ennek majdnem lehetetlen volta a bűnössel szemben, tiltakozik ellene legprimitívebb jogérzésünk.

Azon alaptörvény pedig, melyre hivatkozom, éppen az, mely a legtöbb controversiára adott okot: a determinismus törvénye.

Mondanom sem kell, hogy én a psychologia ezen törvényét megdönthetetlennek tartom, olyannak, melyhez kétség sem férhet.

De ha ezen alapigazságnak teljes mértékben akarunk érvényt szerezni a criminalogiában, akkor a büntetőjog megszűnt létezni, a büntetés szót el kell felednünk, helyébe a tanítás, javítás, gyógyulás fogalmát egybegyűjtő új szót kellene tennünk. Büntetőjogot a megtorlás eszméje nélkül elképzelni, szó- és fogalomzavar; a criminalogiából az erőszak jellege el nem tüntethető. Vita tárgyát csupán az képezhetné, hogy a mai politikai, culturalis, társadalmi és közgazdasági viszonyok között nélkülözhető-e a criminalogia? A feleletet megadtam reá felolvasásom elején: nélkülözhető lesz, remélem, hiszem akkor, ha a helyébe lép a fejlődés egy igen magas fokán a bűn prophylaxisa!

Tisztelt uraim! Valahányszor a sociologus vagy psychologus reformtervekkel áll elő a büntetőjogban, úgy az ellenmondás, az egymás meg nem értése, vagy a mi még rosszabb, félreértése onnan származik, hogy a természettudományok methodusait, fogalmait át akarják vinni a büntetőjogtudományba, a mi lehetetlen, mert az nem természet — hanem az emberi szükség diktálta rendszertudomány. Ez történik akkor is, ha a determinismusról van szó. A büntetőjog indeterminismusa jogi fogalom, és mint ilyen, távolról sem ellentétes a psychologusok determinismusával. A természettudományok törvényei nem változtak sem Lycurgus, sem Justinianus óta, az a spatium, melyet a büntetőjog nyújt az emberi cselekvésnek a szabadság határain belül, az folyton változott. Változott minden politikai, társadalmi, kulturális és közgazdasági változással, változnia kellett, mert ezekkel szervi összefüggésben van. Ezeket a tényezőket nem lehet sociologiai és psychologiai törvényekkel ellensúlyozni.

Azt, a mit tehetünk, csak annyi: az adott viszonyok között irányítani a fejlődést úgy, hogy a mint már előbb jeleztem, a criminalologiai kényszer mindig szűkebb korlátok közé szoruljon. Igyekeznünk kell a büntetőjog gyakorlását lehetőleg olyanná tenni, hogy az a megtorlás mellett lehetőleg eszköze legyen az egyén és ezzel a társadalom megjavításának.

E kettős célzt szolgálja véleményem szerint az is, a ki a büntetőjogba be akarja vinni a korlátolt beszámíthatóság elvét.

Az elmebetegeket illetőleg a gyakorlatban sikerült elérni azt, hogy kivontuk őket a büntetőjogász hatásköre alól. Ki kell emelnem azt, hogy gyakorlatilag, mert bármilyen furcsán hangozzék is, elvben ez még nem történt meg. Oka ennek első sorban, sőt talán egyedül az ide vágó törvény szerencsétlen fogalmazása.

A francia törvény azt mondja: Il n'y a ni crime ni délit lorsque le prévenu était en démente au temps de l'action. És ma nics a világon olyan psychiater, a ki ezt nem helyeselné. Az elmebeteg bűnös nem lehet, az elmebeteget felelősségre vonni nem szabad. És rögtön hozzá teszem, fölösleges is. Mert ha a bíró bármire íteli is, a büntetés rajta végre nem hajtható,

mert a kire a szakértő kimondotta, hogy elmebeteg, azt elme-gyógyintézetbe kell helyezni. Ha tehát valakit csak oda nem ragad képtelen philosophiája, hogy elme-gyógyintézetben bün-tető-osztályt akar felállítani, akkor a büntetés tényleg nem hajtható végre.

A magyar törvény nagy hibái onnan erednek, hogy az elmebetegséggel együtt intézkedik az elmetehetség esetleges múltó zavarairól is, melyek pedig egészen más megítélés alá esnek. Meg vagyok róla győződve, hogy a törvény rossz fogal-mazását e káros tömörítés idézte elő nagy mértékben. A követ-kezőkben én csupán az elmebetegségre vonatkoztatom a tör-vény szövegét.

A törvény két nagy hibája, hogy először a bűnösség szó helyett beszámíthatóságról beszél, másodszer, hogy világosan kimondja azt, hogy az elmebetegség maga nem zárja ki a be-számíthatóságot, lehetségesnek mond oly elmebetegséget, mely mellett a beteg birhat szabad elhatározási képességgel.

Nem tudom elképzelni mily haszonnal járt átvenni a tör-vény szövegébe a német Zurechnungsfähigkeit fogalmát, de a kárát látom abban a végtelen és meddő vitában, mely a be-számíthatóság megítélése körül forog; vajjon a szakértő vagy a bíró dolga-e a döntés. Hogy bűnös-e valaki vagy sem, azt eldönteni sohasem akarná a szakértő, mert hiszen az világos, hogy ez maga az ítélet és ítélni a bíró van hivatva. Ennek a szónak «beszámíthatóság» az a nagy hibája, hogy a szakértő egy lelki functiót, lelki képességet érthet alatta, és akkor ter-mészetes, hogy a maga szakmájába tartozónak véli. Pedig e szó egy jogi fogalom akar lenni, a melyről a jogászok azt állítják, hogy azonos a bűnösség fogalmával. Ennek bizonyosá-gául szolgálhat az is, hogy a francia és olasz törvényben az utóbbi áll amaz helyén. Edvi Illés pl. határozottan ki is mondja, hogy a kettő azonos, mégis a leghatározottabban tagadja, hogy a beszámításnak fokozatai lehessenek. Már pedig azt, hogy a bűnösségnek vannak fokozatai, azt, bár a dogmaticus jogtudo-mány tagadja, bizonyítják az enyhítő körülmények. De kétség-telen, hogy a *büntethetőségnek* vannak fokozatai, a mi a Btk.-ben többször jut kifejezésre. Így pl. a fiatal kor büntetésénél a tételek számtani pontossággal szállíttatnak alá.

Azonban — t. uraim! — a jó szellemem óvjon meg attól, hogy e vitás kérdést eldönteni vagy akár csak vitatni akarjam. Meg vagyok róla győződve, hogy a t. hallgatóság körében már is megalakult a két párt, mely kész a legfényesebb érvekkel sikra szállani a beszámíthatóság fokozatos volta mellett vagy ellen. De erre a nagy vitára semmi szükség abban a pillanatban, a midőn ezen szót, a mely már annyi controversiára adott okot, helyettesítjük a bűnösséggel.

Ott, a hol ez megtörtént, ott a szakértő és bíró közötti vita a competentíát illetőleg egészen más tárgy körül forog. És nagyon tanulságos, hogy Olaszországban, tehát ott, a hol a törvény nem beszámításról, de bűnösségről beszél, sikerült a korlátolt beszámíthatóság fogalmát a büntetőjogba bevinni. Az ezért folytatott szellemi tornán ugyancsak beláthatatlan kárt okozott e szó, benne látom a főokát annak, hogy a jogászok mindeddig oly mereven utasítottak vissza minden kísérletet. Szívesen feláldozzuk mi e szót, nem a beszámíthatóság kérdése érdekkel bennünket, hanem a bűnösség foka és látni fogjuk kvalitatív megkülönböztetése, első sorban pedig a büntetés neme, módja!

Ha a törvény úgy szólana, hogy az elmebeteg bűnös nem lehet, úgy mind a bíró, mind a szakértő feladata egyszerű volna. De a törvény a büntelenséget még egy feltételhez köti, ahhoz, hogy az elmebeteg szabad elhatározási képességgel ne birjon. Miért teszi ezt? Elképzelhető-e oly elmebeteg, a ki ilyen elhatározási képességgel bír? A jogászok felfogása ezt sem látszik kizárni, ismeretes a Curia azon nevezetes döntvénye, hogy az elmebetegség magában még nem zárja ki a beszámíthatóságot. Nevezetes, hogy példaképen épen a gyengeelméjűség van felhozva. De akadt psychiater, sőt egyike szakunk legjelesebbjeinek, Ziehen, a ki egy nagy hírű felolvasásában kiemelte, hogy elképzelhető, lehetséges és előfordul az, hogy egy elmebeteg bünt követhessen el oly módon, hogy teljesen tudatosan, minden kóros elmebeli folyamat befolyásának kizárásával tegye azt. Kiemeli Ziehen, hogy ez nagy ritkaság. Tegyük hozzá, hogy teljesen ellenőrizhetetlen és mondtuk, hogy felesleges is, mert in praxi a dolog menetén mit sem változtat.

De minthogy az elmebetegek lelki functióinak partialis

épsége themánknál rendkívül nagy jelentőségű, foglalkozzunk bővebben e kérdéssel. Ennek taglalása pedig szorosan összefügg az úgynevezett szabad elhatározási képességgel.

Annak az eldöntésével, bír-e a beteg ilyen képességgel, kinek a dolga, szinte nem érdemes foglalkozni, azon okból, mert erre megfelelni a szakértőnek vagy nagyon könnyű, ha t. i. kijelenti, hogy elmebeteg evvel sohasem bírhat, vagy nagyon nehéz, ha t. i. belemegy abba a szinte végtelen vitába, hogy tulajdonképen mit jelent ez az elhatározási képesség?

És itt megismétlődik a nagy kérdés: lélektani fogalomról van-e szó, vagy egy jogi formuláról. És a szabad akarat kérdésén ezen törvény szempontjából nem lehet azzal elütni, hogy különböző definitiókat nyújtunk, vitatkozunk arról, hogy deterministicus vagy indeterministicus szempontból helyes-e, nem-e. Nos a felvetett kérdésre könnyű megadni a feleletet. Lélektani fogalom nem, olyat a modern lélektan nem ismer. És igaza volt Kantnak, ha a feleletet erre a kérdésre nem az elme-orvosra, hanem a philosophusra akarta bízni. Bizony, t. uraim, nem egyéb-e formula, mint egy elavult philosophiai definitio. Arra, hogy valaki a tett elkövetésekor birt-e a cselekvésbe való betekintéssel és elhatározási képességgel, arra felelni a psychiaternak józanul nem lehet. Átvettük ezt a szerencsétlen törvényt és reakényszerítjük magunkat, hogy e rossz definitio miatt ne értsük meg egymást soha. Vitatkozunk olyasvalamiről, a mit nem tudunk meghatározni, hogy micsoda. Az elmebetegek bűnösségéről szóló törvény szempontjából tulajdonképen teljesen igazat kell adnom Liepmannak; e kérdés független attól, milyen álláspontot foglalunk el a determinismust illetőleg. Ha mégis épen ezen paragrafusnál ismétlődik meg folyton a vita, úgy annak megint csak a rossz szövegezés az oka. Nem kell sorra citálnom azt a sok definitióját a szabad akaratnak, melyeket a legjelesebb jogászok adtak. Nem is említve a commentárok közkezenforgó definitiót, csak utalok Liszt definitiójára, a ki szerint szabad akarattal birni annyit tesz, mint motivumokra normálisan reagálni, vagy Liepmannéra: «das Durchschnittsverhalten der Angehörigen zu einer jeweiligen Cultur» vagy Prinsera, a ki szerint «minél jobban emelkedik valaki a társadalom lépcsőjén, annál nagyobb a szabadsága».

vagy Fayeréra, a ki szerint egy bizonyos madártávlatból nézve, az emberek cselekvése szükségszerű, de az egyéneké esetenként vizsgálva nem az. Rögtön szembetűnik, hogy mindezek criminal-philosophiai definitiók. A ki ezek szerint akar itélni, az ne kérjen ebben az irányban a szakértőtől felviságosítást, mert az nem adhat tudománya szempontjából. És ebből származik minden félreértés.

Az elmebetegek büntetlenségét korlátozó feltételt a psychiatria teljesen elveti. Minthogy azonban e korlátozó feltétel szükségességét megállapítani nem a psychologus feladata, igyekeznünk kell a törvény értelmével felfogásunkat összhangzásba hozni. Vannak az elmebetegségnek oly zavarai, melyeknél a büntetlenség kimondása ellen, hogy Jolly szavaival éljek, tiltakozik jogérzésünk. Ezek számára kérjük a korlátozó feltételt abban a formában, a mit — ismétlem igen rossz szóval — korlátolt beszámításnak nevezünk.

Ezen követelés lélektani és elmekórtani beigazolása lenne tulajdonképeni célom és feladatom.

Az akarat a lélektan tanítása szerint: egy külső ingerre létrejött és öntudatra jutott reflexjelenség. Minden cselekvésünk úgy jó létre, hogy külső ingerek megindítják az agyban a társítás műveletét, melynek végeredménye valamely — a legszélesebb értelemben vett — mozgás. Nagyjában ez a váza minden lelki functionak. Mi az ebből a folyamatból, a mi máson megítélhető? Ismerhetjük a ható ingereket, tapasztaljuk a cselekvést; a mi az ellenőrzést elkerüli, az a társítás processusa. Ennek azonban szinte ismerjük anyagát. A külső inger felkelt egy emlékképet, ehhez társulnak a vele a társulás törvényei szerint rokon emlékképek, fogalmak. Ez emlékképek, fogalmak ismereteseek. Nagyjában egészében abból, hogy mily társadalmi millieuben élt és nevelkedett, szóval nevelési rendszerének ismeretéből, megtudjuk itélni azok kvalitásait a típusnál, de módunkban áll azokat megismerni az egyénnél is. Az, a mi egy lélektani reflex lefolyásánál a legnehezebben megítélhető, az, hogy a folyamat mily nagy része jutott öntudatra. Más szóval meg tudjuk itélni mit tett az illető, de majd sohasem azt, hogy mit akart.

Célomhoz képest elmellőzhetem a társítás egyéb törvé-

nyeit, csak a legfontosabbat kell kiemelnem: az emlékképek érzelmi kitevőjét. Minden külső inger nem csak egy érzést kelt bennem, de lényeges alkatrésze az érzelmi quotiens, mely százféle változásban, de végeredményben mindig vagy kellemes vagy kellemetlen. Ez érzelmi quotiens az emlékképben is nyomot hágy. A társítás egyik legfontosabb törvénye, hogy a rokon vagy ellentétes érzelmi kitevőjű emlékképek társulnak legkönnyebben. A másik fontos törvény az, a mit az érzelmek irradiációjának neveznek, az t. i., hogy egyidejű ingerek okozta érzésekkel járó érzelmek egymást befolyásolják, de sőt a társítás mentén felmerülő emlékképekkel járó érzelmek is. Egy példa fogja ezt legjobban megvilágítani: ha egy szép völgyben engem kellemetlen dolgok értek, annak szépsége bennem mindig csak zavart hangulatot tud kelteni. A szülei házhoz fűződő sok emlék nélkül indokolatlan volna a gyönyörűség, a melyet bennem a látása kelt stb.

Látjuk tehát, míg az emlékképek értelmi tartalma, sőt azoknak ebből folyó társítása ismeretes lehet egy bizonyos typusnál, addig az a befolyás, a melyet az érzelmek gyakorolnak a társításra, mindig egyéni. Azonban az egyénnél ezeknek megítélése is lehetséges bizonyos határok között, ha az illető múltját, élete történetét stb. ismerjük.

Igyekeztem vázát adni a cselekvés lélektanának. Mondanom sem kell, hogy a legtávolabbról sem tarthat igényt a teljességre. De egyrészt csak csupasz tényekből akarok kiindulni, másrészt csak annyit venni igénybe, a mennyi fejtegetéseimhez szükséges.

Mikor lesz már most egy cselekvés normalisnak mondható? Ismerhetjük a külső indító okokat a külső ingert, ismerhetjük a társítás anyagát, ismerhetjük az érzelmi kitevőt befolyásoló körülményeket és végül magát a cselekvést. Ha mindezen tényező között meg van a kellő harmonia, és ezt mindnyájan meg tudjuk ítélni, a cselekvés előttünk megokoltan fog látszani.

Nézzük már most mi történik, bennünket most ez érdekel legjobban, ha ezen tényezők egyike-másika kóros?

A külső ingert érzékszerveink közvetítik. Természetes, ha ezek nem functionálnak, vagy hiányosan, rosszul, úgy minden

inger hamis, elváltozott érzést kelt, a belőle származó emlékkép is torz, meghamisított lesz, ehhez képest a társítás, gondolkodás is. Az ilyeneknél — a süketnémáknál — a büntető-törvény feltételezi a beszámíthatatlanságot.

A társítás anyagát, az emlékképeket egy életen át szerezzük meg. Quantitásukat, qualitásukat külső viszonyaink, neveltetési rendszerünk szabják meg. A társítás módját és lefolyását ugyancsak ezen tényezők fejlesztik. Más fogalmakkal bir és más fogalmakat társít egy külső ingerre a néger vagy az európai. Arra, hogy egy bizonyos nevelési rendszernek megfelelő társítási rendszerrel birjon az egyén, bizonyos kort kell elérnie, egyrészt, mert maga az agy teljes fejlettségét csupán a 14—17 életévben éri el, másrészt, mert ahhoz, hogy az átlagember összes emlékképeit gyűjthesse, bizonyos idő szükséges. E tényezőkkel mind számít a büntetőtörvény, a mikor a fiatal kor büntetlenségét mondja ki. De e tényeken alapszik az individualisalo criminalogia is, mely a bűnösség megítélésénél a bűnös egész életére, külső körülményeire van tekintettel.

Kórossá válhat a társítás rendszere, ha nem külső ingerekre támadnak érzések és azok emlékképei, ha a beteg hallucinál, vagy hallási, látási illúziói vannak. Kórosak lehetnek emlékképei, ha szokatlan, a valóság által fel nem idézett társításból származnak. Kóros lehet a társítás maga akkor, ha bizonyos kényszertársítások mindig ugyanazon fogalmakat kapcsolják a legkülönbözőbb külső ingerekre (rögeszmék) vagy a midőn a társítás törvényei megszűnnek és szabálytalan, zűrzavaros társítások jönnek létre.

Minthogy érzelem és emlékkép soha sincsen érzelmi kitevő nélkül, a kóros társítás természetszerűleg kóros érzelmekkel fog járni. Vannak elmebajok, a hol a társítás kóros voltát első sorban a kórosan megváltozott érzelmi hangulatra kell visszavezetni. De egyáltalában és ez igen fontos tény, az érzelmi hangulat egymagában is eo ipso kóros minden elmezavarnál.

A társításnak igen kis része az, mely öntudatra jut, a társítás menete maga a legritkábban és csak akkor is utólagosan. Elég egy pillanatra elgondolni, mily kis részét mozgá-

sunknak, cselekvésünknek kíséri az öntudat, hogy ezt megértsük. Az elmebajok egy nagy részénél a társítás öntudatos része eltolódott, megszükkült, vagy ellenkezőleg oly functiók, melyeket félig tudatosan (a német «*Unterbewusstsein*»-nal) végzünk el, lépnek előtérbe a beteg öntudatában. Az öntudatoságnak jele az emlékezés, a mely ezek szerint sokféleképen lehet alterálva.

Kóros lehet végül maga a cselekvés, a mikor a hozzávezető reflexfolyamat kóros gátlással jár (mint a melancholiánál) vagy pedig ellenállhatatlan kényszerűséggel folyik le, mint az impulsiv cselekvésnél.

Ezek azon legfontosabb kóros változások, melyeket a cselekvés lélektani processusa elszenvedhet. E nagyon is vázlatos leírásból kitűnik, hogy e reflexjelenség, bármilyen complicált is, egyöntetű, egységes. Egyes phasisait a philosophia a legkülönbébb elnevezéssel illette, mint a milyenek, belátás, akarás, motiválás, ítéllethozás, de mindezek a posteriori mesterségesen csinált, inkább logikai definitiók, semmint oly egységes functiók, melyek a reflexfolyamattól elkülönítve, önállóaknak lehetne tekinteni. A reflexfolyamat bármely részén jelentkeznek is a normalistól eltérő kóros jelenség, a folyamat végeredménye, a cselekvés szükségyszerűen kóros lesz.

Hogy visszatérjek tehát Ziehen elméleti feltételére, hogy elmebeteg is követhet el bűncselekményt úgy, hogy a reflexfolyamatot a fennálló kóros lelki zavar nem befolyásolta, úgy ez elképzelhető a társítás végtelen variációi között, de egy tényező: az érzelmi hangulat semmi körülmények között sem lehet normális az elmondottakhoz képest az elmebetegnél.

Már most vonjuk le az elmondottakból a büntetőjogi következményeket.

Ha Edvi Illés azt állítja, hogy az orvosi vizsgálati methodusok inductiv rendszere nem vezethet az akarat szabadságának megítéléséhez, úgy szívesen igazat adok neki. Nem is azt kutatja, hanem keresi, hogy a fent vázolt reflexfolyamat mely tényezői vannak kórosan elváltozva. Ha ilyent talált, úgy nem az akarat, hanem a cselekvés kóros voltát kell következetesen kimondania. Ennek demonstrálása mindig lehetséges lesz a cselekvésből magából, mely disharmoniában lesz a folyamat

többi részével, indokolatlan, pervers lesz, vagy pedig demons-trálható lesz, de ez a nehezebb mód az öntudat kóros voltából.

Világos tehát előttünk, hogy az elmebeteg nem büntethető soha, semmi körülmény között, mert normalis reactio nála soha be nem következhetik.

Vannak azonban az elmetehetségnek olyan zavarai, amelyek az ép és kóros határán állanak, azok, amelyekről a szakértők között könnyen eltérő vélemények keletkezhetnek, a mennyiben az elmebetegség diagnosisát magát egyik-másik megállapítani nem merné. Olyanok, a kiket felelősségre lehet vonni azért, mert van reá mód — és ez a lényeges, — befolyást gyakorolni a cselekvés reflexfolyamatának irányítására. Nagyon nehéz ezen átmenetet az ép és a kóros között elhatárolni.

Az összes elmezavarokat ismertetni nagyon messze vezetne. Szorítkozom a legnagyobb contingenst szolgáltató és legismeretebbre, az imbecillításra, szem előtt tartva a fentvázolt semát.

Az imbecilliseknél az érzékszervek épek. A mi azonban az észrevevés tökéletességét illeti, mely attól függ, mennyire képes valaki figyelmét az érzéki behatásra concentrálni, az az imbecilliseknél hiányos. Róluk valóban elmondhatjuk, hogy látnak, de nem néznek, hallanak, de meg nem hallanak. A figyelem fokától függ az is, hogy egy bizonyos tárgyról, vagy actusról nyert összes érzéki benyomásokat mind észrevegyük, azaz lehetőleg sok tulajdonság jusson tudomásunkra.

Hogy a figyelem e hiánya mily jellegző az imbecillisekre, azt legjobban illusztrálja a számukra létesített iskolák tanterve, mely első sorban erre van tekintettel. Az elmondottakból folyik, hogy az imbecillis fogalomköre már ennél fogva is szűkebb és az egyes fogalmak hiányosak lesznek. Szabadjon egy példát felhoznom. Normális ember, ha egy rózsát megfigyel, észre fogja venni a virág, a levél alakját, a virág színét, illatát stb., úgy hogy nemcsak a virágot fogja mint rózsát ismerni tanulni, de meg fogja ismerni a rózsa minden válfaját. Az imbecillis rossz megfigyelése folytán a legjobb esetben is csak kevesebb rózsafajt fog ismerni. Ha már most ezen tisztán érzékelés útján nyert fogalmak hiányosak, mennyivel hiányosabbak

lesznek a több fogalomból asszociált ú. n. elvont fogalmak. Említettük már, hogy fogalmaik nemcsak hiányosak, hanem azok száma is korlátolt. Ez is a figyelem hiányára vezethető vissza. Mert minél több tulajdonsága a fogalomnak jutott tudomásunkra, annál jobban tartjuk meg annak emlékképét.

És valóban a tárgyalt elmebajra igen jellegzetes a feledékenység. Az elvont fogalmak azonban nemcsak az elmondottak miatt hiányosak, de nagyrészt azért, mert a betegek társító képessége kismérvű. A társítás nehézsége felismerhető akkor, ha a beteggel meg akarunk valamit értetni. Valamit megérteni annyit tesz, mint egy ismeretlen fogalmat ismert fogalmakkal társítani és másoktól megkülönböztetni. Így pl. a mozgás sebességét csak az érti meg, a ki a befutott utat a befutás időtartamával tudja kapcsolatba hozni. E megértetés nehézsége ugyancsak jellegző az imbecillisre. Már most érthető, minél complicáltabb valamely fogalom, annál kevésbé érti meg helyesen. A legnehezebben érthető lesz előtte tehát az ú. n. altruisticus érzelmek, a jog, igazság, vallás, szeretet, könyörület stb. fogalma, mert, hogy ezeket megértse, igen complicált társításra van szükség. Könnyen tévedésbe ejthet azonban az, és ezt a modern nevelés hozza magával, hogy t. i. az elme-egyengető folytonosan hall épen ezekről a fogalmakról beszélni, és így emlékezetébe vésődnek a szavak, melyekkel rólok beszélni hallott. És így bekövetkezik az, és ez igen gyakori betegeinknél, hogy képes lesz egész morális katechismusunkat recitálni, a nélkül, hogy valójában értené azt, a mit mond. Általában, épen mert nehezebbre esik a társítás, igen hajlandó az imbecillis mások kész ítéleteit kritika nélkül átvenni. Erre vezethető vissza, hogy az imbecillis igen könnyen befolyásolható, szeret másokat utánozni, és érthető, hogy beszéde hemzseg az ú. n. közhelyekkel.

Az altruisticus érzelmek azonban nemcsak ettől függenek. Függenek nagy fokban az érzelmi kitevő normális voltától. A gyermekben pl. az anya látása, becézése, hangja kellemes hangulatot kelt és már azért is vonzódní fog hozzá. Az imbecillisnél ez a kellemesen hangolás hiányzik. Más szóval, az imbecillis ezek iránt közönyös. Egyelőre mellőzük azon eseteket, a hol az érzéshangulat kórosan változott.

Az elmondottakból folyik, hogy a fogalmak kisebb száma és a megnevezített társítás folytán a külső ingerre bekövetkező társítás hiányos, más szóval a reflex lehető rövid úton áll be, és tegyük hozzá, annál rövidebb úton, minél erősebb volt az inger. Öntudatos a reflex annál inkább lesz, minél élénkebb és hosszabb volt a társítási folyamat, más szóval, annál meggondoltabb lesz a cselekvés. Az imbecillis e szerint meggondolatlanul és hirtelen cselekszik. E hirtelenkedés néha oly nagyfokú, hogy cselekvéseik az ösztönszerűség látszatát keltik.

Származik ez egyrészt abból, hogy a gátló fogalmak egy egész sora hiányzik, ennek megfelelőleg helyes Ziehen elnevezése, ki az ily cselekvést «Defecthandlung»-nak nevezi, de másrészt a meglévő fogalmak vagy egyáltalában nem társítatnak, vagy csak hiányosan, és így helyes Ribot elnevezése, ki ezt «incoordination psychique»-nek nevezi. A reflex gyors lefolyását Kraft így fejezi ki: Die Vorstellung in statu nascendi genügt, um zu handeln.

Ez ösztönszerű cselekvéssel ellentétbe látszik lenni az, hogy betegek utólag tettök horderejét helyesen tudják mérlegelni. Az ellenmondás onnan származik, hogy miután a külső erős ingernek eleget tettek, az associációs folyamat a posteriori meg van könnyebbítve és folytatódik, miután a reflexmozgás már beállott. Világos tehát, hogy a psychicus reflex normalis voltát a tettükbe való utólagos belátással mérni, súlyos — joggal mondhatom — műhiba volna. De még ez utólagos belátás is sokszor csak látszólagos. Már mondtuk, hogy az imbecillis recitálhatja pl. jól, rosszul a becsület fogalmát, anélkül azonban, hogy e fogalommal távolról is tisztában volna. Az altruisticus fogalmak e hiányos volta érthetővé teszi, hogy — a társítás végeredményében — gátló hatásuk minimális lesz. Minden imbecillis egoista, mind hajlamos a rosszra. Ma már a moral insanity-t csak mint a gyengeelméjűség egy nyilvánulását, és nem mint önálló kórképet ismerjük. Mondottam, hogy a reflex annál rövidebb úton (vagy, ha úgy tetszik, idő alatt) áll be, minél erősebb volt a külső inger. Ez első sorban attól függ, mily affectust szül az inger. A legerősebb affectussal járnak a sexuális ingerek, és köztudomású, hogy az imbecillisek ezen a téren követik el a legtöbb meggondolatlan bűnt.

Egy másik nagy izgalommal járó inger az éhség érzete, az imbecillire jellegző a falánkság, a legtöbb azért lop, hogy falhasson, stb.

Ez ösztönszerűséget nem szabad összetévesztenünk az impulsiv cselekvéssel. Az utóbbiról akkor fogunk szólni, ha a psyche kóros változásait fogjuk tárgyalni.

Az elmondottakból látjuk, hogy a mi szempontunkból tekintve a cselekvést megelőző psychicus folyamatokat, nemcsak megérteni és megmagyarázni sikerül az imbecillisek psychéjét, de egy olyan methodus birtokába jutunk, melylyel eldönthető az is, mennyire szabad psychicusan az imbecillis cselekvése, a mennyiben a reflexfolyamat egyes stádiumainak feltételeit keressük az illető betegnél. Vizsgálni fogjuk az érzékszervek épségét, továbbá mennyire képes a beteg figyelmét concentrálni. Ezt tehetjük legjobban úgy, ha vizsgáljuk, mennyiben tudja valamely fogalom összes tulajdonságait felsorolni. Kutatni fogjuk, az érzések nagyobb része miképen hangolja őket, azaz közönyösek, élénkek-e?

Keresni fogjuk, mily nagy a tárgyi fogalomkörük, felismerik-e a tárgyakat, környezetüket, milyen az emlékező képességük, mennyire értik az elvont fogalmakat, az altruisticus érzelmük mennyire terjed, hogy viselkednek hozzátartozóikkal szemben; igyekeznünk kimutatni, mennyire képesek valamit megérteni. Mindezen dolgok vizsgálata könnyen kivihető. Különösen nem tévedhetünk, ha vizsgálatunknál kiterjeszkedünk az egyén egész előéletére. És ha a methodusunk kiinduló pontját képező definitióját az akaratnak elfogadjuk, — és mai tudásunk mellett az megdönthetetlen — úgy a psychicus folyamat e compenseiből a psychicus folyamat szabadságát megítélhetjük. Nem tartom szükségesnek az imbecillitás kórképét nyújtani: elég ismeretes az. Eddigi fejtegetéseimben kiterjeszkedtem minden fontos tünetre. Remélem, sikerült bebizonyítanom, hogy az imbecillis cselekvőképesége kisebb-nagyobb mértékben eo ipso korlátolt. Nem lehet a reflex sem normális, ha componensei nem azok, még pedig — és ez fontos — állandóan nem azok.

Többször kiemeltem, hogy eddig nem tárgyaltuk azon imbecilliseket, melyeknél a psychicus működések egyike-másika

kórosan van elfajulva. Nem pedig azért, mert az elme kóros elfajulása természetesen kizárja a psychicus folyamat szabad lefolyását, még pedig egyszer és mindenkorra, ha a gyógyulás nem várható. A feñnálló joggyakorlat lucidum intervallumokat, remissiókat mutató betegeket nem tekinti, azok idejében sem, épelméjűeknek.

Az imbecilliseknek egy nagy csoportjánál pedig ténylegesen vannak ilyen kóros elfajulások. A degeneráltak ezek, de nem abban a tág értelemben véve e szót, mely annyi contro-versiára adott okot jogászok és elmeorvosok között, hanem oly értelemben, hogy csak a súlyosan terhelt imbecilliseknél és azoknál, a kik vagy már az anyaméhben vagy zsenge korukban szenvedtek el egy agylæsiót, melynek következménye a központi idegrendszer satnya és hibás kifejlődése. Ott, a hol epilepsiás görcsök mutatkoznak, az ítélkezés nem nehéz. A kóros psychicus jelenségek közül legfontosabbak az impulsivitás és perversitás.

Impulsiv cselekvés lesz egy külső ingerre létrejött, de öntudatra nem jutott és nem befolyásolható reflexjelenség. Az öntudatra nem jutás kritériuma lesz egyrészt az amnesia, azaz a beteg impulsiv cselekedeteire nem emlékszik. Az impulsiv cselekvés e legtökéletesebb formája gyakori az epilepsiásoknál. Az epilepticus ölhet, lophat a nélkül, hogy utólag bár legkevésbé is emlékezne tetteire. De már az epilepticusoknál sem mindig ilyen teljes az amnesia, gyakrabban, hogy homályosan emlékezik reá. Vannak azonban olyanok is, a kik a cselekvés idejére, módjára is emlékeznek, de csak utólag ismerik fel tetteik káros, bñnös, vagy gyakran csak furcsa voltát.

Végül vannak olyanok, kik cselekvés közben is többé-kevésbé teljes vagy hiányos tudatában vannak tetteik hibás voltának, de nem képesek az inger impulsiv hatásának ellenállani.

A felsorolt eshetőségek első csoportja csak az olyan imbecilliseknél fordul elő, kik epilepticus görcsökben szenvednek. A többi azonban mind előfordulhat.

Az öntudatrajutás és az emlékezés nem fedik egymást. Az öntudatos cselekvés alapfeltétele a társítás szabad le-

folyása. Ha egy inger megindítja a cselekvés reflexjelenségét, az associatio végeredménye vagy biztató vagy gátló. A hol e folyamat maga nem kóros, csak a fogalmak köre korlátolt és magok a fogalmak hibásak, ott könnyen érthető, volt a társítás gátló hatásának gyenge volta.

Mondottuk, hogy itt az «öntudatra jutás» componenseinek hiányos volta miatt volt hibás. Az ilyen esetben a cselekvést ösztönszerűnek neveztük. Ezzel szemben impulsiv cselekvésnek azt fogjuk nevezni, hol a megelőző társítás kóros; az az össze nem tartozó, egymással vonatkozásban nem álló fogalmak kapcsolódnak. Ennek kriteriuma pedig az érthetatlenség. Az impulsiv cselekvés a normalis ember előtt érthetetlen, meg nem okolható. És tényleg pl. az epilepticus vagy az imbecillis csavargó el tudja mondani merre járt, mit mivel, de képtelen megmondani miért tette ezt, vagy azt. Vagy pl. ismertem imbecillist, a ki minden keze ügyébe eső kezét elloptott. Csak kezét, és pedig a nélkül, hogy azt értékesítette volna. De sőt, nem is gyűjtötte őket. Ha ellophatta, eldobta az utcán. Azok a fentemlített esetek, midőn a betegek a cselekvés tartama alatt is birnak némi homályos tudatával a hibázásnak, mutatják, hogy az associatio lehet részlegesen kóros, és kóros voltát bizonyítja az, hogy nem befolyásolható; mert mintegy kényszerszársítás automatikusan folyik le. Részleges kóros associatio tanulságos példái az úgynevezett kényszer-cselekedetek, melyek nem csak elmebajok, de súlyos idegbajoknál (neurasthenia, hysteria) is előfordulnak. Ilyen pl. ha valaki kénytelen egy rács mellett elhaladva minden egyes oszlopot megérinteni, ilyen a terhes nőknél az pl. hogy minden bársúlyos dolgot, meg kell simogatniok. Legegyszerűbb formája a kényszer-cselekedetnek tehát az, ha valaminek látása mindig ugyanazon czélszerűtlen, felesleges vagy káros mozgást váltja ki. A lényeg itt tehát egy állandósult kóros társítás. Ide tartoznak, bár e kóros folyamat többé-kevésbé komplikáltabb, az úgynevezett monomániák, melyek közül legismertebb a klepto- és pyrománia.

A kényszer-cselekedetknél és monomániánál még sikerül úgy, a hogy a kóros associatiót követni, lehetetlen ott, a hol komplikáltabbá válik mint pl. a pyromániánál, az imbecillisek vándorösztönénél. (Ismét egy közös vonás az epileptikusokkal.)

Ezek megítélésénél az emlékezés hiányai és a cselekvés érhetetlensége, meg nem okoltsága czélszerűtlen kivitele, egy szóval spontán volta kell hogy mértékül szolgáljon; továbbá annak a bizonyítása, hogy a cselekvés sem a beteg által magától, sem fenyegetéssel, büntetéssel nem befolyásolható. E tekintetben érdekesek azon esetek, midőn a beteg előre figyelmezteti környezetét, kéri, hogy akadályozzák meg. Segíteni fog a megítélésnél az agy kóros voltának testi tünetei, melyek közül röviden csak a legfontosabbakat sorolom fel, ú. m. a koponya diformitásai, kancsalság, gyakran fülbántalmak, szabálytalanságok az arcz beidegzése közül, a féloldal, vagy egyes végtagok hűdése, tápláltsági zavarai, fejletlensége, a különböző mozgási zavarok, mint vitus táncz, remegés, athetosis és, de csak másodsorban, az ú. n. degeneratív jelek. Látjuk, hogy a cselekvés impulsivitásának fő kriteriuma a nem befolyásolhatóság. A tettet egy automatikusan lefolyó kényszerassociatio előzi meg. Ezt Kraft igen helyesen «organische Nöthigungnak» nevezi. A visszaemlékezés attól fog függeni, vajjon ez automatikus associatio mellett mennyiben volt szabad associatio lehetséges. Ebből folyik, hogy az impulsiv cselekvések nagyon különbözők lehetnek. Az epilepsiásoknál leggyakoribb a teljes amnesiával járó rohamosan lefolyó cselekvés. Láttuk, hogy vannak oly impulsiv cselekedetek, melyek mintegy állandósultak, azaz mindig ugyanazok. De legtöbbször változók, váratlanok, spontánok. Ezek jellemzők leginkább az imbicillisekre. Ezekre illik legjobban Ziehen elnevezése — az «Einfallshandeln», mert egy ötletszerű associatio — mely ismétlem kóros, mert nem befolyásolható — rohamosan folyik le, és vezet cselekvéshez. Minél rohamosabban folyik le társítás, annál hiányosabb lesz az emlékezés. A cselekvés annál kevésbbé gyorsan folyik le, minél inkább működik mellette szabad társítás. De ha a társítás még annyira is szabad, hogy a beteg akár már cselekvés közben, akár utólag bír többé, kevésbbé tudomással tettének visszaszálásról, még sem képes az ítélkezés őt tettében meggátolni. És ebben különbözik az impulsiv cselekvés az egészséges ember az «Unterbewusstsein»-ben lefolyó legtöbbször automatikus társításaitól, mert ezeket öntudatos társításainkkal tetszés szerint befolyásolhatjuk. Az impulsiv cselekvés, épen azért mert nem

befolyásolható, nem zárja ki a præmeditációt, és így nem lehet általánosságban elfogadni Edvi Illés amaz állítását, hogy «az oly betegség, mely az akarat szabadságát folyásolja be, csak a præmeditációt zárja ki és nem a beszámíthatóságot». A pervers cselekvés az impulsivitásnak csak egy alfaja, mely főleg akkor áll be, ha az ingerrel járó érzés okozta kóros hangulat egy össze nem tartozó fogalmakat kapcsoló társítást indít meg. E perversitások legismertebbek a genitális sphærában.

A psychikus functiók egyéb kóros változásai is előfordulnak az imbecilliséknél. Ezek azonban kivételesek. Könnyen érthető, hogy ezeknél a par excellence degenerált egyéneknél gyakoriak a psychosisok, elmebajok. Ezek azonban nem képezik az inbecillitás kórképének állandó tüneteit.

Igyekeztem elkülöníteni az imbecillisek két csoportját: egyik csoportot képeztek azok, kiknél a psychikus functiók csak mintegy quantitative változtak, a kiknél a központi idegrendszer a fejlődés egy alacsonyabb fokán állapodott meg. A másik csoportnál ezen kívül kóros változásokat is konstatálhatunk. Tettem ezt főleg azért, mert míg az akarat szabadsága az első csoportnál felfogásom szerint csak korlátozott, a második csoportban teljesen fel van függesztve. Hogy e két csoport stricte el nem választható, concedálok, adott esetben azonban legtöbbször helyesen lesz megítélhető.

Az elmondottakból érthető azoknál, kiknél stricte kóros változás nincsen, a psychikus functiók nagy mértékben megjavíthatók; azaz, a nem psychopathicus imbecillis egyrészt képezhető, másrészt cselekedeteik nagy mértékben befolyásolhatók.

A mint az imbecilliseknél igyekeztem megvonni a határt a befolyásolható és nem befolyásolható betegek között, úgy lehetséges ez a hysteriások, az ú. n. degenerées superieurs, stb.-re vonatkozólag is. Újból kiemelem, nagyon jól tudom, hogy e határt biztosan megvonni nem lehet, tudom, hogy quantitativ változásai a psychenek mindig qualitativ változásokkal is járnak. De azért a gyakorlatban nem lesz nehéz adott esetben a szakértőnek véleményt adni.

Már most t. uraim, az olyan betegekre vonatkozólag, a kiknek elmetehetsége nem normális, de a kiknél a befolyásol-

hatóság, tehát a nevelés, javítás lehetősége fennáll — kérünk egy intézkedést, azt, a mit korlátolt beszámításnak szokás nevezni.

Az eddigi törvény szerint ha kimondták a bűnösséget (kerülöm a beszámíthatóság szót) akkor legfeljebb enyhítő körülmények számbavételével ítélték el az ilyen beteget. Már pedig az enyhítő körülmények alkalmazása itt nem elégséges, nem csupán azért, a mit Jolly állít, hogy t. i. vannak delictumok, különösen a német büntetőjogban nagy számmal, melyeknél a törvény nem engedi meg az enyhítő körülmények számbavételét, hanem főleg azért, mert a fennálló büntetési nemek, melyek minden fényes reform daczára, mégis csak a megtorlással és elijesztéssel hatnak, nem alkalmasak az ily emberek büntetésére, tulajdonképeni céljuknak csak a társadalom ideig-óráig tartó megóvásával felelnek meg. Ellenben a börtönrendszer eltagadhatatlan káros befolyása ezeknél a könnyen befolyásolható, gyenge ellenállású lényeknél imminens veszéllyel jár.

Ha pedig a bíró felmenti az illetőt, akkor elmeagyógyintézetbe kerül. Számtalan esetben tapasztaltam, hogy az első dolog, a mit az ilyen imbecillis a tébolydában megtanul, az, hogy ő már ezentúl nem büntethető. De betegnek sem tartja magát. Előb-utóbb kiszabadul, intact becsületű úr lesz. Ezek után természetes, hogy az életbe kijutva, csakhamar elkövet valamit, a miért ugyancsak visszakerül az intézetbe. És ez így megyen vég nélkül. Nem beszélek arról, mily nyűg az ily beteg a tébolydában, hogy mennyire visszaélnek kiváltságos helyzetükkel az intézeti fegyelem szükségképeni humanistikus gyakorlatával szemben. Ezek az egyének, a kikkel szemben Sollier mint egyetlen védőeszközt a legszigorúbb fegyelmet követeli, ezzel épen ellenkező bánásmódban részesülnek, mert hiszen a tébolydában e két szó: büntetés és kényszer, mondanom sem kell mennyire jogosan, ki van zárva. Az ilyen beteg tudja jól, hogy ő munkára nem szorítható, henyél, dologtalan és unatkozik. Mint jellemző kuriosumot említem fel, hogy intézeti orvos koromban eltanultam tőlük a — tolvajnyelvet.

Tisztelt uraim, ezek számára külön intézkedés szükséges feltétlenül. És ebben áll, a mint Weber azt a hallei elmeagyó-

gyászcongressuson helyesen kiemelte, a korlátolt beszámíthatóság lényege. Ugyanott egy kiváló német jogász hangoztatta, hogy ezeknek bűnössége (beszámíthatósága) nem csupán quantitativ, fokozati különbséget mutat, de qualitative más. Ennek kell a törvényben kifejezésre jutni. A korlátolt beszámíthatóság helyett a korlátolt büntethetőség szót lehetne talán használni.

Már az — tisztelt uraim — hogy miképen történjék a büntetés, az a dolog practikus megoldásának kérdése. Nézzük, hogy oldják ezt meg ott, a hol ez a törvényben kifejezésre jut.

Leghelyesebb az olasz intézkedés. Ott a korlátolt beszámítás kimondásakor a bíró a büntetésnek felével enyhébb tételeket állapít meg és a szabadságbüntetés kiállítását egy sajátos intézetben a «casa di custodia»-ban rendelheti el. A mi a rövidebb büntetési időt illeti, azt nem helyeselhetjük, okadatolni nem is igen lehet.

A sveiczi és norvég javaslat szerint a bíró ha valakinél «a szellemi egészség vagy öntudat csökkenése, vagy a szellemi fejlődés hiánya» forog fenn, azt enyhítő körülménynek veheti, ha a közbiztonság érdeke a letartóztatást követeli, úgy «asile» vagy «hospice»-be utalhatja. Az intézetből való elbocsátásban is bíróság határoz.

E javaslat véleményem szerint teljesen el van hibázva. Rosszallom itt is az «enyhítő körülmény» kifejezést, és azt, hogy nem különös e célra szolgáló intézetbe utalja a beteget. Nagy előnye az, hogy a bírónak jogában áll az illetőt szabadlábbon hagyni.

A belga gyakorlatban — mert a törvény erről nem intézkedik — egy jogászokból és orvosokból alakult bizottság vizsgálja állandóan a letartóztatottakat, és ha olyan egyént talál, a kit elmebeli állapota miatt nem oda valónak tart, azt elme-gyógyintézetbe utalja át. Az onnan való elbocsátás felett ugyan-ezen bizottság dönt.

Láthatólag felemás intézkedés, de jobb a semminél.

Annak a tárgyalását, milyen legyen az létesítendő intézet, ez alkalmából feleslegesnek tartom. Fejtegetéseimből a lényeg önként következik. Természetszerűleg sokban fog a gyermekek javító-intézetéhez hasonlítani.

De még az ilyen intézet létesítése sem elégséges. Az ilyen

beteget állandó felügyelet és a gondnokság egy bizonyos neme alatt kell tartani. Sőt megkoczkáztatom azon véleményt, hogy a mint a gyermekek büntetteiért az olasz törvény bizonyos mértékben a szülőket teszi felelőssé, úgy ezen gondnokság is járjon bizonyos felelősséggel.

Ha már most össze akarom foglalni előadásom lényegét, úgy az nagyjában megegyezik a Liepmann által a hallei kongressuson felállított pontokkal.

1. A Btk. 76. §-ból mellőzendő a «beszámítható» szó.

2. Külön paragrafus szóljon az elmetehetség esetleges zavarairól, és külön paragrafus az elmebetegségről.

3. Oda módosítandó, hogy az elmebetegség kizárja a bűnösséget.

4. Az oly egyének, kiknek elmetehetsége a cselekvés szabadságát korlátoltan engedi meg, csak korlátoltan büntethetők.

5. E korlátolt büntethetőség a bűnösség kvalitatív más voltához képes, külön megfelelő intézetekben hajtassék végre.

6. A mely intézetek célja a megfelelő nevelési rendszerrel ezen antisocialis emberekből a társadalmat nem veszélyeztető elemeket nevelni.

7. E veszélyeztetés meggátlása céljából az ily egyéneket állandó felügyelet alatt kell tartani. (*Hosszantartó éljenzés és taps*).

Dr. Salgó Jakab:

T. uraim!

Midőn a mult alkalommal ugyanerről a témáról bátor-
kodtam beszélni, iparkodtam az orvos és a jogász hatáskörét
egymástól különválasztani. Meggyőződésem az volt és most is
az, hogy a két hatáskör egybeolvadása sem az egyik, sem a
másik félre — s még kevésbbé az ügyre nézve — üdvös nem
lehet. Nem lehet üdvös az, ha az orvos jogi fejtegetésekbe
bocsátkozik és jogi ítéletet mond, valamint hogy nem lehet
üdvös és eredményes az, ha a jogász orvosi dolgokba avatko-
zik. Én tehát előadásom céljául azt tűztem ki, hogy a két
hatáskört egymástól lehetőleg külön választsszam, és tulajdon-
képen a csökkent beszámíthatóság kérdésének lényegébe talán
nem is bocsátkoztam és pedig azért nem, mert hiszen kifej-
tettem, hogy nem tartom lehetségesnek, hogy az orvos tanul-
mányainak tárgya és tanulmányainak iránya mellett erre a
kérdésre olyan választ, felvilágosítást és véleményt mondhas-
son, a mely a praxisban helyét megállhatná. — Rátértem a
csökkent beszámíthatóság burkolt fogalmára, az akarat szabad
elhatározási képességének fogalmára is és iparkodtam kimu-
tatni, hogy tulajdonképen ezek sem olyan fogalmak, a melyek
tárgyalása, megvitatása, megvizsgálása orvosi módszerrel meg-
közelíthetők volnának.

Lukács Hugó dr. t. kolléga úr is úgy találta, hogy az
akarat szabad elhatározási képessége vagy általában az aka-
ratbeli elhatározási képesség tényleg nem orvosi fogalom és
ennek helyébe a *cselekvés* fogalmát tette, azon felfogásban
lévén, hogy a cselekvés, mint az emberi szervezetnek egyik
megnyilatkozása az orvosok részéről könnyebben hozzáférhető.
és ki is mutatta, vagy mondjuk: iparkodott kimutatni, hogy a

cselekvés componenseinek kimutatásával sikerül a cselekvés lényegét is és pedig a cselekvés orvos-törvényszéki formáját, jogi jelentőségét is megvilágítani, azt mondván, hogy a cselekvésnek vannak bizonyos szervi componensei, a melyeknek maga a cselekvés az eredője. Ha ezen componenseket ismerjük, a cselekvés tisztán fog állani előttünk; a cselekvést megbirálhatjuk a szerint, hogy szabad cselekvés-e vagy nem, és ezen fejtegetéseiben végre is oda jutott, a mire én a multkor is rámutattam, hogy az ilyen fejtegetések nyomán előttünk teljesen rejtélyes, homályos fogalmak tárgyalásába bocsátkozott. Hiszen ezek tényleg olyan fogalmak, a melyekkel mi minden nap operálunk: az orvos, a jogász, a filozófus, a művelt ember egyaránt, és olyan természetesnek találjuk már ezen fogalmakat, hogy róluk, esszenciájukról már egyáltalában nem is beszélünk. Azt mondotta pl: az *emlékkép*, a *társítás*, az *érzéki felfogás*. Mind ezek olyan dolgok, a melyeknek lényegét állítólag nagyon jól ismeri, tényleg azonban véleményem szerint úgy áll a dolog, hogy mindezek olyan homályos dolgok, olyan homályos fogalmak, hogy sem orvosi módon, sem jogi fejtegetések útján megvilágításukhoz, megérthetésükhöz nem juthatunk. Lehet, hogy lélektani uton elérhetünk oda; ezt nem tudom.

Annak, a mit Lukács Hugó t. kolléga úr olyan szépen fejtegetett, a lényege az volt, hogy az *öntudatos* cselekvés tulajdonképen az, a mi a tettesnek beszámítható vagy a melyet normális cselekvésnek mondhatunk. De ez ismét olyan mondas, a melyet ha kiejtünk, mindenki azt hiszi, hogy olyan fogalmat említettünk, a mely mindenki előtt teljesen világos. Hiszen ki nem tudná, hogy mi az öntudat? De megfordítom a kérdést és azt kérdem, ki az, a ki tudja? Sokkal inkább tudjuk talán leírás és tapasztalás folytán, hogy mi az *öntudatlanság*; de az öntudatról magáról semmiféleképen megérthető fogalmunk nincs. Igaz, hogy operálunk vele, de érteni nem értjük. Mert ha azt mondjuk, hogy az öntudatlanság emlékezeti hiánynyal, amnesiával jár, akkor ebből az következik, hogy az öntudat emlékezéssel jár. Sem az egyik, sem a másik így apodiktice nem áll. Lukács kolléga úr is említett eseteket, a melyekből kimutatta, valamint hogy én is más helyen

kifejtettem, hogy az öntudatlanság nem jár mindig amnesziával. Mindnyájan tudjuk pl. hogy többféle álmoképet különböztetünk meg magunkban; vannak olyan álmaink, a melyekre emlékezünk, pedig az álm egészben véve öntudatlan; vannak olyan álmaink, a melyekre csak részben emlékezünk, s vannak ismét olyan álmaink, a melyekre egyáltalában nem emlékszünk. Ez utóbbiért azt hisszük, hogy az is lehetséges, hogy alszunk álm nélkül, pedig ez lehetetlen. A midőn alszunk, mindig álmodunk, csak hogy bizonyos álmainkról nem tudunk semmit, úgy, a mint bizonyos epileptikus egyén nem tud az ő öntudatlanságában lefolyt cselekvéseiről és gondolatairól. Az öntudatos cselekvés, mint olyan tehát nemcsak hogy meg nem magyarázza ezen rejtélyes dolgokat, hanem a rejtélyhez — ha annak lényegét keressük — egy újabb rejtélyt fűz. Rámutatott Lukács kolléga úr bizonyos sajátos szellemi folyamatokra, a melyek az elme gyengéket, imbecilliseket karakterizálják és a melyeket mi általánosan elfogadunk. Mert tényleg az egyes esetekben mindig tapasztaljuk, látjuk, és nemzedékről-nemzedékre — pszichiatriai nemzedékeket értek — azt találták, hogy ezen dolgok az imbecilliseknél mindig föllelhetők; ezek hogy úgy mondjam egy sémát képeznek, mely a kölcsönös megérthetést könnyebbiti. És Lukács t. kolléga úr kimutatta, hogy imbecillisek cselekvései azért kórosak, abnormisak, mert componenseik közül valamelyik abnormis. Hogy egyet említsek, pl. az emlékező tehetség gyengülése és más ilyen kóros componens miatt létrejő az a különös állapot, hogy az imbecillis mint mondani szoktuk az elvont fogalmak magaslatára nem tud emelkedni; elvont fogalmakat alkotni nem tud, pl. a jog, becsület fogalmát stb. Azt mondjuk, hogy az imbecillis egoista. Nem akarok malitiosus lenni, de mégis azt hiszem, hogy ha minden egoistára rámondanók, hogy elme gyenge, akkor félő nagyon, hogy az elme gyengék számaroppantul felemelkednék. (Derűtség.) És ha azt mondjuk, hogy az elme gyöngé az elvont fogalmak alkotására nem képes, pl. a becsület fogalmához fel nem ér, akkor képzeljük csak el, hogy milyen különböző felfogásúak az emberek, az emberi társadalom különböző osztályai bizonyos elvont fogalmak képzésében. Így becsületnek látszik az egyik szemében

ez, másikeban más; becsületnek látszik egyazon fajta emberek előtt bizonyos körülmények között az, a mi más körülmények között ugyanazon emberek előtt talán már nem fog becsületnek látszani.

De egy más körülmény is járul ehhez — ha nem fárasztom nagyon a t. urak figyelmét — (*Halljuk! Halljuk!*) bátorvolnék még egyet felhozni. Lukács kolléga úr t. i. nem szólt — s ezt nem szemrehányásképen mondom, mert hiszen nem lehet ilyen előadás keretében mindent felhozni — azon különös fogalmakról, a melyek közel járnak a téveszmékhez és távolról sem azok. Erre nézve csak egyet, pl. a bal-hitet, a babonát. Milyen elbirálás alá esik ez? Kóros tünetnek vegyük, imbecillitásnak tartsuk? Jól méltóztatnak tudni, hogy a babona mily nagyon el van terjedve. Én nem is az u. n. civilizált világ babonáiról akarok beszélni, a minő temérdek sok van, hanem, hogy egy civilizátlan világról beszéljek, felhozok egy törvényszéki esetet, a melyet egy jávai tébolyda igazgató főorvosa a minap közölt. Egy jávai bennszülött gyilkossággal volt vádolva; a tényállás a következő volt: egy jávai házaspár gyermeke megbetegedett; napokon át láz kinozta s nem tudott meggyógyulni. Erre elhívtak a gyermekhez egy jávai bennszülött u. n. orvost, a ki ott nagy tekintélynek örvendett. Az orvos eljött és elvállalta a gyermek gyógyítását; úgy vállalta el, mint a hogy sok orvos elvállalja a beteg gyógyítását azzal a kijelentéssel, hogy meggyógyítani tudja. (Derűtség.) A gyógyításhoz pedig az ő orvosi tudásához mérten úgy fogott, hogy a gyermeket lábainál fogva felemelte és a padlóhoz vágta a fejét. addig, a míg a gyermek meg nem halt; mert meggyőződése az volt, hogy előbb meg kell halnia a gyermeknek és akkor ő azt újabb és egészséges életre fogja hozni. Az actusnál jelen volt az apa, az anya és egynéhány kíváncsi jávai szomszéd, a kik az eljárást rendjén valónak találták. Miután a gyerek meghalt és az «orvos» nem tudta egyhamar életre gerjeszteni, az apával együtt elvitték a gyermeket. Az apa a gyermek fejét, az orvos pedig a lábát fogta es egy közeli folyóhoz vitték. Ott az «orvos» szükségesnek találta, hogy még megnyuzza a gyermek hulláját és tényleg lábszáraitól késsel levágta az izmokat. De minek folytassam tovább e részleteket; ezt az

orvost azután vád alá helyezték és pszichiatriai véleményezés alá került ennek lelki állapota. Már most az a kérdés merül fel, hogy vajjon elmebeteggel van-e dolgunk, imbecillis, buta-e ez az «orvos» vagy nem? Milyen elbírálás alá esik a babona? Hiszen a babonának, mint minden ilyen fogalomkörnek meg van, hogy úgy mondjam, egy bizonyos skálája; legalul áll az olyan babona, a melyben talán mindnyájan részesek vagyunk, például hogy 13-an nem ülnek az asztalhoz; hogy pénteken nem kezdünk valamibe stb. Ettől a foktól egyre emelkedik a babona skálája egészen addig, a hol már mi mindnyájan meg vagyunk győződve arról, hogy az már nem babona, hanem butaság, pedig lényegében egy és ugyanazon folyamatról van szó és a pszichiatereknek még Jávában is igen nagy nehézségeik lesznek és voltak az ilyen eset elbírálásánál. Azt akarom ezzel mondani, hogy nem olyan egyszerű a dolog megítélése, ha arról van szó, hogy tulajdonképen miről ismerhetünk rá a cselekvés szabadságára és arra, hogy az illető bizonyos cselekvés elkövetésekor volt-e vagy nem akaratának, szabad elhatározási képességének birtokában. De mondom, én sem a mult alkalommal, sem ma nem bocsátkoztam bele a csökkent beszámíthatóság kérdése velejének a tárgyalásába. Ámde ha már ennyire jutottunk, legyen szabad mégis egy szóval érintenem azt a lehetőséget, hogy igenis mi orvosok belemennénk abba, hogy megállapítjuk a csökkent beszámíthatóságot, az akarat szabad elhatározásának korlátoltságát, a mint szokták mondani. Mi volna ennek gyakorlati jogi kifolyása? Lukács kolléga úr említette és említettem én is, hogy a beszámíthatóság kérdésének eldöntése — akár a szabad, akár a csökkent beszámíthatóságé — egyszersmind a büntethetőség kérdésének eldöntése. Már most, ha valakire azt mondjuk, hogy ő beszámítható, az büntethető, tehát teljes büntethetőséggel bír és rámerik a büntetést; ha azt mondjuk, hogy be nem számítható, mert elmebeteg, akkor elesik minden büntetéstől, mert kimondtuk rá a büntethetlenséget, és az illető tébolydába kerül. Mi történik azonban, ha azt mondjuk, hogy korlátolt vagy csökkent beszámítható képességgel bíró ember? Tulajdonképen mivel a beszámíthatóság egyenlő a büntethetőséggel, a korlátolt vagy csökkent beszámíthatóság egyenlő, mint azt Lukács kolléga úr

mondotta, a csökkent büntethetőséggel. Ha azt, a kit elmebetegség miatt nem büntethetőnek mondtuk ki, tébolydába viszik, akkor nem azt akarom ezzel mondani, hogy az illetőre a tébolyda és a börtön egy és ugyanaz; a társadalomra nézve azonban tényleg egy és ugyanaz, a mennyiben a börtön úgy mint a tébolyda az illetőt elzárja, elvonja a társadalomtól, tehát megvédi a társadalmat. A csökkent beszámíthatóság kimondására tehát kimondatott a csökkent büntethetőség, azaz büntetni fogják az illetőt; de a különös az, hogy azt, a kiről azt mondtuk, hogy az ő szellemi képességei olyanok, hogy nem felelős teljességgel azért, a mit tesz, könnyebben fogják megbüntetni, rövidebb idő múlva ki fogják bocsájtani és rövidebb idő után ugyanazzal a szellemi kvalitással ráeresztjük a társadalomra: tehát olyas valamit teszünk, a mi semmiképen sem áll a társadalom érdekében. De az illetőnek sem áll érdekében; mert az így formulázott csökkent beszámíthatóság mellett a rövidebb ideig tartott büntetése után kikerülván, természetesen nem úgy kerül ki a börtönből, mint jobban beszámítható, mint szellemileg megerősödött ember; mert az ő szellemi kvalitása nem változik vagy legalább is nem változik jobbra. Ezzel a rossz szellemi kvalitással rövid idő múlva kiszabadulván újból is csak associabilis lesz; vagyis a társadalom ellen vét és minél többször bizonyítja be, hogy a társadalomba nem való, annál rövidebb büntetést kell okszerűen rá mérni, mert annál jobban bizonyítja, hogy beszámíthatósága csökkent. De miután nem elmebeteg, nem kerülhet elmeegógyintézetbe és így mint Mahomet koporsója egész életen keresztül libeg-lebeg és pedig a börtön és a társadalom között. Ezzel azt akarom demonstrálni és oda akarok concludálni, a mit Lukács kolléga úr is kifejtett, hogy az ilyen egyénekkel szemben a fennálló büntetési rendszer teljesen elhibázott. E bajnak a szanalása természetesen nem olyan egyszerű, mint gondoljuk. De bizonyítja mégis, hogy az orvos nem helyesen cselekszik, ha a csökkent beszámíthatóság fogalmának megvitatásába bocsátkozik; bizza azt a jogászra. Hogy a jogász nem tudja, mit csináljon vele, attól természetesen az orvos feje nem fáj. A jogász ellenben, ha látja, hogy az emberiségnek, a társadalomnak bizonyos elemei születésüktől fogva átöröklött tulajdon-

ságaiknál fogva, vagy pedig átszenvedett betegségeiknél fogva olyan állapotban vannak, a mely miatt a társadalomban meg nem élhetnek, be fogja látni, hogy ezekről gondoskodni kell és rá fog jönni arra, hogy az ilyen emberekre nézve a ma fennálló büntetési rendszer tökéletesen elhibázott. Mert, hogy azzal sem érhetünk célzt, a mit Lukács t. kollega úr említ, hogy az illetőnek gondnoka tétessék felelőssé, az természetes. Hiszen, ha a társadalom, ha a büntetőjog nem tudja mit csináljon az illetővel, akkor mit csináljon az a szegény gondnok? Hiszen éppen abban rejlik a nehézség, hogy ezen associabilis elemekkel szemben tényleg tehetetlen a ma fennálló jogszolgáltatás. Azért azt hiszem, hogy a ma divó jogszolgáltatás és büntetési rendszer mellett ezt a fogalmat bevinni a jogszolgáltatásba, a judicaturába nem kettős, hanem sokszoros veszély; nem csak azért, mert a fogalom nincs tisztázva, hanem azért is, mert ezekkel az egyénnel a társadalom semmit sem tud csinálni. Ehhez a jogszolgáltatásnak egy újabb reformjára, tökéletes megváltoztatására van szükség, a melyhez természetesen mi orvosok semmiképen hozzá nem járulhatunk, legfeljebb annyiban járulhatunk hozzá, hogy rámutatunk bizonyos szellemi tulajdonságokra, bizonyos jellembeli kvalitásokra, a melyekre nézve a mai igazságszolgáltatás igazságtalan is és tehetetlen is. Ezekre nézve egészen új rendszabályok szükségessék. *(Élénk helyeslés, tetszés és taps.)*

Friedmann Ernő:

T. teljes-ülés!

Minthogy úgy a t. előadó úr, mint Salgó t. tanár úr is inkább a problema psychiatriai oldalával foglalkozott, engedjék meg, hogy lehetőleg röviden azt a kérdést tárgyaljam, milyen legyen ezen probléma vizsgálatánál a jogtudomány és a psichiatria egymáshoz való viszonya: a fogalom megalkotásánál in abstracto, az idevágó esetek megítélésénél in concreto.

A midőn valamely egységes fogalom keretén belül részfogalmakat alkotunk, illetőleg az egységes fogalomból egy részt kihasítunk, hogy abból új fogalmat alkossunk, akkor kétségkívül fenforognak bizonyos kategorikus különbségek, a melyek ezen részeket egymástól megkülönböztetik, úgy hogy bizonyos individualitást nyernek és így az egyik fogalom a másikat kizárja.

Jellemző az, hogy a korlátozott beszámíthatóság fogalmát a XVIII. század vége felé az erkölcsi bűnösség és az akaratszabadság leglelkesebb hívei alkották meg, még pedig megalkották azért, mert szerintük az akarat szabad gyakorlásának lehetősége bizonyos esetekben, ezen átmeneti pathologikus állapotoknál ugyan még adva van, azonban nem olyan mértékben, mint a normális lelki állapotnál; ennek következtében az ilyen esetekben kisebb büntetést ajánlottak, minthogy szerintük az állam joga a büntetésre az egyén szabad akaratán alapul, ezt pedig a betegség befolyásolja.

A XIX. század közepére esett a psychiatriának óriási expansiója; a midőn elragadtatva azon felfedezés beláthatatlan horderejétől, hogy minden szellemi betegség az agy organikus elváltozásán alapszik, a hatalmas történeti fejlődésnek büszke öntudatától elragadtatva, más tudományágak

dogmái felé is fordították tekintetüket és iparkodtak mindenütt érvényre juttatni tételeiket. Felállították azt az elvet, hogy valamennyi büntetett beteg: hogy valamennyi büntetett megváltozhatatlan, emberi befolyástól független törvényszerűség alapján viszi véghez a maga büntetést, tehát a büntetés cél-talan, azonfelül nem is alkalmazható, mert egyéni hiba nem forog fenn — hanem a büntetés helyébe az egyén gyógykeze-lését kell léptetnünk. Ezen állítást a tudományban megczá-folták; Lombroso és követői tanainak egyoldalúsága kiderült; azok éppen az átöröklés törvényeiben dőltek meg, tehát azon tanokban, a melyeket ők állításaik bizonyítására leginkább felhoztak.

Azóta a büntetőjog már deterministikus álláspont mel-lett is elképzelhető akképen, hogy bűnösség alatt nem az egyén szabad akaratából folyó kötelességsértést értik, hanem a természetes akadályozó képzetek hiányát; ennek pillanatnyi, vagy állandó volta alapja a bűnösség fokának. Fenmarad tehát a büntetőjognak minden sarkalatos elve; fenmaradt az az alapelv, hogy büntetni csak a tettért lehet; a bűnösség meg-ítélésének alapjául az egyén lelkiállapota szolgál azon időpont-ban, a melyben magát a cselekményre elhatározta; fenmaradt a büntetés, fenmaradt a beszámíthatóság fogalma is, mint a büntetőjog birodalmának határa, mint határvonal a büntetés alkalmazhatósága és nem alkalmazhatósága között.

A t. előadó úr azt mondja, hogy a francia törvény he-lyesen cselekszik, midőn a beszámíthatóság helyébe a bűnös-séget teszi. A midőn a francia törvény teljesen analog a német btk.-vel, a betegséget a büntetendő cselekvény fenforgását kizáró-oknak tekinti, nem akarja a beszámíthatóság fogalmát a bűnös-ségével azonosítani, csak mellőzi az elméleti háttér feltüntetését. Az elméletre ebből következtetést vonni nem lehet: ebben beszámíthatóság és bűnösség nem azonos fogalmak, nem azok még a klasszikus iskola tanai szerint sem, melyekben a beszámít-hatóság csak alapja, előfeltétele a bűnösségnek; annál kevésbé a modern felfogás szerint, melyet fejtegetéseinek további során az előadó úr is képvisel, a melyek alapján a bűnösség alatt az akadályozó képzetek hiányát, beszámíthatóság alatt ezek alkotásának lehetőségét kell értenünk. E szerint a beszámít-

hatóság többé nem határvonal bűnösség és büntelenség között; a két fogalom között minden kölcsönhatás megszűnik. A pszichiatriának marad az uralom azon területek fölött, a melyek a beszámíthatóság határán kívül esnek, tehát a melyekben a büntetőjog nem büntet; ezen esetekben alkalmazhatja a pszichiatra az ő alapelveit, a gyógykezelést, a javítást a büntetés helyett.

Most a pszichiatra figyelme ama régen megalkotott fogalom felé: a korlátozott beszámíthatóság fogalma felé fordul, a melyet eredetileg éppen az akaratszabadság leglelkesebb hívei alkottak meg; most ezen fogalmat igyekeznek megnyerni a saját területüknek, t. i. azt mondják, hogy ezekben az esetekben sem lehet büntetni, hanem gyógyítani kell. És így e két tudományág közt az ellentétek különösen a beszámíthatóság kérdésében élesednek ki és összeütköznek a korlátozott beszámíthatóság területén. Ennek megalkotásánál mindkét fél a saját alapelveit igyekszik alkalmazni. Hogy milyen inconsequentióba keveredik ez által a pszichiatra, azt igyekszem kimutatni.

Az ellentétek, a melyek a jogtudomány és a pszichiatra közt vannak, élesen visszatükröződnek már a fogalom nemének elnevezésében is, a midőn némileg közjogi ellentétekre emlékeztetőleg majd csak jogtechnikai fogalomnak nevezik, majd csak pszichiatriai fogalomnak, majd pedig a paritás elvének megfelelően jogpsychologiai vagy jogpsychiatriai fogalomnak. Hogy mennyire következik ez éppen az imént vázolt ellentétekből, az onnan látható, hogy pl. senkinek sem jutott eszébe az örökösödést jogphysiologiai vagy pláne csak physiologiai fogalomnak nevezni azért, mert az örökösödés joghatályának beállta vagy be nem állta egy physiologiai tényhez: az örök-hagyó halálához fűződik. És ime teljesen analog esetben, a beszámíthatóságnál, a melyben a magánjogi vagy a büntető-sanctiónak a beállta vagy be nem állta egy psychologiai ill. pszichiatriai állapothoz mint előfeltételhez fűződik: beszélnek jogpsychologiai vagy jogpsychiatriai fogalomról. A küzdelem a kifejezésben csak visszatükröződése a valódi, alapúl szolgáló ellentéteknek.

A beszámíthatóság fogalma — minthogy ezt a büntetőjog arra használja föl, hogy sanctiójának határt szabjon —

jogtechnikai fogalom: tehát ennek megalkotásánál a büntető-jog alapelveit kell alkalmaznunk; kutatnunk kell, hogy mennyiben volt lehetséges a büntetés, illetőleg az akadályozó képzetek teremtése, nem pedig azt, hogy mennyiben szükséges a gyógykezelés.

Midőn tehát vizsgáljuk, vajjon új fogalmat alkossunk, új kategoriát létesítsünk-e: a korlátozott beszámíthatóságot, keresnünk kell azt, hogy léteznek-e olyan különbségek, a melyek ennek a fogalomnak individualitást kölcsönöznek? Ez a vizsgálódás visszavezet bennünket az egyén lelki állapotának szemléletéhez az elhatározás időpontjában; ennek a materiának a feldolgozása pedig már a pszichiatria feladata. A pszichiatriának kell, vizsgálva az elhatározás végbementét, megállapítani, vajjon az akadályozó képzetek teremtésének lehetőségén belül vannak-e olyan különbségek, a melyek által ezen új fogalom individualitást és karaktert nyer. A tisztelt előadó úr előadása főképen ezen kérdés körül forgott, ő megállapította, hogy az ilyen esetekben a büntethetőség kisebb. Ő a büntethetőség kisebb volta alatt azt érti, hogy az ilyen pathologikus állapotú egyéneket a büntetés kilátásba helyezése, illetőleg végrehajtása által bűncselekmények elkövetésétől visszatartani lehet ugyan, de nem olyan mértékben, mint az egészségeset. Az ő álláspontjából kétségtelenül az a consequentia folynék, hogy ezekkel szemben még sokkal nagyobb büntetést alkalmazzunk, mint a normális egyénnél, ha ugyanazt az eredményt akarnók elérni, mint az egészségesnél: és mindazonáltal az előadó úr arra az álláspontra helyezkedik, hogy a büntetést enyhíteni kell. Ezt az ő álláspontjából következtetni nem lehet.

Én a beszámíthatóság, illetőleg büntethetőség kisebb voltát nem abban találom, hogy ezek a beteges egyének a büntetés kilátásba helyezése, illetőleg végrehajtása által bűncselekmény elkövetéséből kevésbé visszatarthatók, szerintem egyáltalában positiv irányban való motiválhatóság ezen esetekben nem létezhetik. Mert ezen esetekben az arányosság a pillanatban elérendő jó vagy elhárítandó rossz fontossága és a jövőben várható rossz nagysága között eltolódik: ezen egyének subjectív megvilágításában a pillanatnyilag elérendő jó végtelesen nagyobbak fog feltűnni, mint azon jövőben várható

rossz, az ő elhatározásuk a pillanat hatása alatt áll és ennek következtében az ilyen esetekben pozitív motiválhatóság nincs. Azt a motiválhatóságot, azt a fogékonyt a büntetés iránt, a melyet én ezen esetekben találok, abban állónak vélem, hogy ők meg a büntetlenség tudata iránt fogékonyak, azaz, abban az esetben, ha egyáltalában büntetés nem volna kilátásba helyezve, illetőleg ez rajtuk végre nem hajtatnék, a büntetlenség eme tudata képes volna impulsive hatni; ez létrehozná a bűncselekményeket akkor is, a midőn egyéb körülmények és a betegesség egymagukban erre képesek nem volnának. Ez lehetséges, mert hiszen a képzetek alkotása csak homályos, vagy azok hangulata csak mérsékeltén abnormis. A negatív motiválhatóság már olyan kategorikus különbség, a mely jogot ad, illetőleg kötelességünké teszi azt, hogy egy új fogalmat vigyünk be, a melyet a negatív motiválhatóság jellemez a teljes beszámíthatósággal szemben, a hol pozitív motiválhatóság is létezik, és a beszámíthatatlansággal szemben, a midőn motiválhatóság egyáltalán nincs.*

Tehát a midőn a pszichiatria ezen esetekben egyrészt küzd a korlátolt beszámíthatóság fogalma mellett és ugyanakkor azt mondja, hogy nem büntetni, hanem gyógyítani kell, kétségtelen inconsequenttiát követ el, mert hiszen miképen képezzünk mi új fogalmat akkor, a midőn ugyanazon esetek, ugyanazon jelek forognak fenn, mint a teljes beszámíthatatlanság eseteiben?

És ugyancsak abból a körülményből, hogy a pszichiatria nem a büntetés lehetőségét vizsgálja, hanem azt, hogy vajjon a gyógykezelésre szükség van-e vagy nem, következik az is, hogy nem vonják a korlátozott beszámíthatóság fogalma alá a mulékony betegségeket, így a láz könnyebb eseteit és az ittas állapotot, holott kétségtelen, hogy az elhatározás időpontjában a kettő között æquivalentia van: azaz ugyanazokat az abnormitásokat idézi elő abban az időpontban úgy a hosszantartó mint a mulékony betegség egyforma intenzitása. Természetes, hogy a pszichiatria ezeket az állapotokat nem említi,

* Ennek bővebb kifejtését l. *Friedmann Ernő* A korlátozott beszámíthatóságról, 1903.

mert nem az elhatározás időpontjából indul ki; az ítélkezés pillanatában pedig ezen egyének már normálisak, vagyis gyógyításra szükség nincs.

Így felfogva a korlátozott beszámíthatóságot, már indokolt a kisebb büntetés. Mert hiszen, hogyha nem remélhetjük azt, hogy a büntetés kilátásba helyezése vagy végrehajtása, legyen az bárminő nagy, vissza fog tartani valakit egy bűncselekmény elkövetésétől; ha csupán arra van szükségünk, hogy a büntetettesség tudatát fentartsuk, annak tudatát, hogy a betegség tudata egymagában nem exkulpáló körülmény: ennek elérésére a kisebb büntetés éppen olyan elégséges, mint a nagy büntetés. Ha azonban, a mint azt a tisztelt előadó úr mondja, ezekben az esetekben az ilyen egyénnel szemben a büntetés kilátásba helyezése, illetőleg végrehajtása még képes visszatartólag hatni, bár csak kisebb mértékben: akkor az ő szempontjából még sokkal nagyobb büntetést kellene alkalmaznunk, mint a normális egyénnel szemben, és így az ő álláspontjából a büntetés mértékének a törvényhozásban való enyhítését meg nem magyarázhatjuk.

A büntetés nemét illetőleg ugyanazok az ellentétek most már mint annak mértéke kérdésénél, mert az előadó úr arra fekteti a súlyt, hogy az ilyen pathologikus egyénnel szemben súlyosbbitassék, erősebbé tétessék a szabadságbüntetés végrehajtása. Azt hiszem, nem veszi figyelembe azt, hogy ezekkel szemben a büntetésnek célja csak a negatív elrettentés lehet, tehát erre szükség sincs, de hogy továbbá a hosszantartó betegségben szenvedőknél nemcsak a súlyosabb, de még a normalis egyénnél alkalmazott végrehajtási nem sem helyén való. Kétségtelen ez, a mint azt a különböző fegyházakban Norvégiában Rauchsteintől, Zürichben Bleulertől, Hubertusburgban Näcketől és másoktól nagy alapossggal megejtett orvosi vizsgálatok is mutatják. Ezek a fegyházakban körülbelül 5 % elmebeteget találtak, sőt Moravcsik tanár úr említi, hogy egy esetben tíz százalékot figyelt meg. Ebből a tényből Näckevel szemben azt a következtetést vonom le, hogy ezek az egyének akkor, a mikor a bűncselekményt elkövették, még csak neuretikusok voltak, és csupán a büntetés behatása alatt lettek elmebetegekké. Tehát ellenkezőleg: a büntetés végrehajtási nemének minden

iránybani enyhítésére van szükség: úgy physiologiai irányban, hogy szabadabb levegőjük legyen, hogy mozgásuk szabadabb lehessen, mint pszichologiai irányban a fegyelmezettség enyhébb voltában, valamint a munka dolgában, hogy t. i. ez lehetőleg állapotuknak és előbbi foglalkozásuknak megfelelő legyen. Nem időszerű még annak a megvitatása, vajjon ez a végrehajtási nem a börtönügyi tudománynyal foglalkozók állandó utopiája lesz-e: a gazdasági kolónia vagy valamelyes munkásház nagyobb földterülettel összekapcsolva, mert most még csak az elvek elismeréséről lehet szó.

És végül a pszichiatria akkor fejtheti ki igazán jótékony hatását, a midőn a büntetett büntetését már kiállotta; ekkor alkalmazhatja a társadalom nevében a praeventiv jellegű intézkedéseket, a gyógykezelést, a javítást és az istápolást. Ezzel óhajtók egyben válaszolni Salgó t. tanár úrnak is, hogy t. i. a büntetés mértéke a szerint irányul, hogy az minő hatást képes elérni, egészen más kérdés az, hogy vajjon milyen hatásokra van még szükség? Ennek megítélésére, figyelembevételére való azután, hogy alkalmazzunk velük szemben a büntetés kitöltése után socialpolitikai, főleg pszichiatriai jellegű óvintézkedéseket, a patronage-intézményét, értve ezt annak legtagabb értelmében. Kétségtelenül bizonyos imminens veszélyes esetekben szükséges lesz elkülönítésük is, a mi esetleg élethossziglani tartamú is lehet.

Mindezeket összefoglalva: a korlátozott beszámíthatóság, mint a beszámíthatóság egyáltalán, jogtechnikai fogalom, annak ismérveit a jogtudomány állapítja meg, a pszichiatria csak előfeltételeit, tehát az ő szerepe járulékos természetű. A pszichiatria állapítja meg az elhatározás időpontjára visszamenőleg, vajjon milyen lehet az elhatározás; vajjon észlelhető-e az elhatározás befolyásolásának keretén belül annak intenzitásában és hatásaiban lényeges különbség; vajjon indokolt-e ennek alapján egy új fogalom alkotása? A pszichiatria állapítja meg a végrehajtást illetőleg a hosszantartó betegségben szenvedők szervezetének vizsgálata alapján, hogy milyen legyen a neve a végrehajtásnak. (*Élénk helyeslés.*)

E két tudomány együttes munkálkodásából az a következés, hogy a korlátozott beszámíthatóság fogalmát alkotnunk

kell, mert kategorikus különbségek vannak úgy a teljes beszámíthatósággal, mint a teljes beszámíthatatlansággal szemben. Ezt a tudományban el kell ismernünk, mert ilyen esetekben kisebb büntetést kell alkalmaznunk. Végül implicite a büntető törvénykönyvbe kell bevennünk, mert ezek az esetek egyrészt minimumnélküliséget követelnek és így a 92. §. sem kielégítő surrogatum, másrészt a hosszantartó betegségben szenvedőkkel szemben külön végrehajtási szabályokat kell alkalmazni.

A problema processuális oldalát tekintve, ennek megoldása nem egyéb, mint mindannak alkalmazása in concreto, a mit in abstracto a fogalom megalkotásánál tettünk. A bíró a szakérteőhöz fordul annak megállapítása végett, hogy milyen volt az egyén lelkiállapota az elhatározás idejében; vajjon normális, mérsékelt vagy teljesen abnormis. Nem kell az orvosnak válaszolnia sem a szabad akarat fenforgására vonatkozólag — mert hiszen a psychiaterek ezt nem ismerik el és a büntető jogászoknak sem kell okvetlenül — annál kevésbbé kell válaszolnia a beszámíthatóság fenforgására nézve, mert ez tisztán jogi természetű kérdés. — Az idevágó, törvénybe beveendő szakasz formulázását adnám végül inkább csak azért, mert ez rövidségénél fogva az ellenvélemények felkeltésére és informálására alkalmasabb a megelőző fejtegetéseknél:

Ha a tett elkövetése idejében nem teljes szellemi egészség, visszamaradt szellemi fejlődés vagy homályos öntudat esete forgott fenn, a bíró orvosi szakvélemény alapján a büntetést korlátlanul enyhíti. Ha a korlátozott beszámíthatóság hosszantartó betegség miatt mondatott ki: akkor a büntetés az ilyen egyének fölvetelére szánt intézetben hajtandó végre, a hol az elítélt lehetőleg állapotának és előbbi foglalkozásának megfelelő munkára szorítandó.

A büntetést követő esetleges ovóintézkedések már tisztán társadalompolitikai jellegűek, ezeknek helye nem a büntető-törvénykönyv, hanem egy az elmebetegekről és idegbetegekről általában rendelkező törvény.

Ezek azon általános szempontok, a melyeket röviden érinteni akartam, a melyek ezen probléma tárgyalásának kapcsán felmerülnek, különösen ügyelvén arra, hogy a gondolatmenet ratióját élesen és szabatosan körvonalazzam, mert meggyőződés-

sem az, hogy csak a kölcsönös megérthetés képezheti alapját a biztos továbbfejlődésnek tudományban, törvényhozásban egyaránt és fokozott mértékben áll ez a probléma tárgyalásánál, amelynél a legkülönbözőbb tudományágak számai futnak össze és amely daczolja a tudományban ma már mindenütt uralomra jutott differentiálódás elvével, mindezen tudományágak alapos ismeretét követeli meg a vele foglalkozóktól. *(Hosszantartó, meg-megújuló lelkes éljenzés és taps.)*

Dr. Lukács Hugó: T. teljes ülés! Csak egy körülményre akarom figyelmüket felhívni, és ez az, hogy felolvasásom a mint látszik, igen kedves eredménnyel járt rám nézve, mert a míg Salgó tanár úr kijelentette, hogy igenis a fennálló törvények ezen emberekkel, a kikről szó volt, nem emlékeznek meg, addig egy jogász tagtársunk megígérte, hogy ha nem is úgy, mint a hogy mi gondoljuk, meg fogják alkotni a korlátozott beszámíthatóság fogalmát. Ezzel azt hiszem, teljesen meg lehetünk elégedve és így nem marad más hátra, minthogy szíves figyelmükért köszönetet mondjak.

Jogászegyleti Értekezések.

21. kötet.

181. A képviselőválasztások érvényessége feletti bíráskodás egynemely kérdéséről. *Dr. Polner Ödön* előadása, *Concha Győző*, *Schwarz Gusztáv*, *Vécsey Tamás* és *Vaurik Béla* felszólalásaival.
182. A koronaügyészi hivatal. *Dr. Tarnai János* előadása, *Hammersberg Jenő* és *Tóth Gerő* felszólalásaival.
183. A magyar általános polgári törvénykönyv 991. §-ához: Illetlen befolyás. Írta *Dr. Králik Lajos*.
184. Közigazgatási bíráskodás vasuti ügyekben. Írta *Dr. Baumgarten Nándor*. *Dr. Balog Arnold* felszólalásával.
185. Az állítási érdek szakályai. Tekintettel a magyar polgári perrendtartás törvényjavaslatára. Írta *Dr. Kobler Ferencz*.
186. Földbirtokjogunk reformjához. Tekintettel a magyar általános polgári törvénykönyv tervezetére. Írta *Dr. Fellner Frigyes*.
187. Felelősség és felülviassg. a polg. perrend tervezetében. *Magyary Géza*.
188. Harmadik személyek javára kötött szerződések a magyar polgári törvénykönyv tervezetében. *Dr. Baracs Marcel* előadása.
189. Tartozások átvállalása a magyar polg. tk. tervezetében. *Dr. Kobler Ferencz* előadása, *Dr. Schwarz Gusztáv* felszólalásával.
190. A bizonyítási teherről. *Dr. Pap József* előadása.

22. kötet.

191. A biztosítási magánvállalatokról szóló ttervezetről folytatott vita. Előadó: *Dr. Gold Simon*. A vitában résztvettek: *Beck Hugó*, *Balog Arnold*, *Márkus Dezső*, *Roth Pál*, *Róssa Vilmos*, *Huszár Kálmán*, *Neumann Armin*, *Gold Simon*.
192. Külföldi hatóságnál előterjesztett magánindítvány belföldi joghatálya. Írta *Dr. Döleschall Alfréd*. *Dr. Edvi Illés Károly* és *Dr. Tolnai Antal* felszólalásával.
193. A büntetés kimérése criminalpolitikai szempontból. I. *Dr. Baumgarten Izidor* előadása.
194. A magyar szerződési jog az Árpádok korában. Írta *Dr. Illés József*.
195. A magyar szerződési jog az Árpádok korában. *Harmos Gábor* felszólalása *Dr. Illés József* előadásához.

23. kötet.

196. Tervezet a Btk. módosításáról. Írta *Dr. Reichard Zsigmond*.
197. Észrevételek *Dr. Reichard Zsigmond* törvénytervezetére. *Dr. Várady Zsigmond*.

198. A büntetés kímélése criminalpolitikai szempontból. II. Dr. Baumgarten Izidor előadása.
199. A bírtok a polg. törvénykönyv tervezetében. Irta Dr. Zachár Gyula.
200. A feltételes elítélésről. Fayer László, Baumgarten Izidor, Gruber Lajos, Böleschall Alfréd, Neuschloss Tiadár

24. kötet.

201. A törvénytelen gyermekek jogállásáról. Dr. Sipőcz László előadása, Dr. Márkus Dezső, Dr. Várady Zsigmond és Szakmány Árpád felszólalásával.
202. Az orvosi beavatkozás jogáról és az orvos felelősségéről. Irta Dr. Schächter Miksa.
203. A feltételes elítélés kérdése és hazai viszonyai. Irta Dr. Balás Elemér. Visontay Samu felszólalásával és az előadó válaszával.
204. A jogi vizsgák reformja. Irta Dr. Székely Ferencz.
205. A polgári perrendtartás javaslata. Dr. Pap József, Dr. Bodor Ármán, Dr. Lévy Béla, Szilási Adolf, Dr. Teller Miksa, Dr. König Vilmos.

25. kötet.

206. Pragmatica Sanctio és a házi törvények. Irta Dr. Jászai Viktor.
207. Sociologia és büntetőjog. Irta Vargha Ferencz.
208. A Pragmatica Sanctio és a házi törvények. Irta Dr. Polner Ödön.
209. A jogi vizsgák reformja. Előadta és megírta Dr. Kovács Gyula, Csorba Ferencz felszólalásával.
210. A jogi vizsgákról szóló vita. Dr. Márkus Dezső, Dr. Schwarz Gusztáv, Dr. Nagy Dezső, Dr. Baracs Marcell, Dr. Jászai Viktor, Dr. Móricz Károly, Dr. Enyiczkey Gábor.
211. Az új hűvödi perrendtartás a gyakorlatban. Dr. Fayer László, Dr. Weiss Ödön, Dr. Székely Ferencz, Dr. Tóth Gerő, Dr. Barna Ignác, Dr. Várkonyi Oszkár, Dr. Schächter Miksa, Dr. Gál Jenő, Dr. Rózsa Vilmos.
212. Az egyesületi jogról. Tekintettel a polgári törvénykönyv tervezetére. Irta Dr. Szladits Károly.
213. A chequs törvényes szabályozása. Irta Dr. Halász Sándor.
214. A jogcsímes dologi ügylet hatása a magánjogi tervezetben. Irta Dr. Almási Antal.

A füzetek kaphatók Pfeiffer könyvkereskedésében (IV., Kossuth Lajos-utca)
A Magyar Jogászegylet tagjai a megjelenő füzeteket díjtalanul kapják.

A 12—25. kötetek kaphatók 45 koronáért. A pénz Dr. Famosy Károly ügyvédihez
az egylet pénztárnokához, küldendő. (V., József-tér 5. sz.)

Az egyesület hivatalos helyisége: V, Szemere-utca 10. sz., az ügyvédi kamara
helyiségében. Az egyesületet érdeklő minden küldemény erre a címre intézendő.

Az egyesület t. tagjai sziveskedjenek címük és lakásuk
megváltoztatását a Magyar Jogászegylet titkári hivata-
lával (V, Szemere utca 10 sz.) közölni.